

Снежана Калинић
Филолошки факултет
Универзитет у Београду

УДК 821.163.41.09-1 Марковић Д.

Оригинални научни чланак

„Нечисте жуди“, „минуле цвети“ и „склопљени Верлен“: интимистички елементи поезије Данице Марковић¹

Есеј анализира жанровски синкретизам поезије Данице Марковић тако што уочава читав низ интимистичких књижевних облика у њеним песмама. Доводи, притом, у питање уобичајено одређење њеног песничког опуса као исповедног и аутобиографског и указује на значајан удео дневничког у њеним стиховима. Имајући у виду њену ослобођену женску субјективност, као и њен бунтовни став према друштвеним предрасудама патријархалне културе, интимизам њене поезије сагледава са становишта родних студија.

Кључне речи: аутобиографија, дневник, исповест, интимистичка поезија, феминизам.

Поезија Данице Марковић, објављена почетком 20. века као лирски мозаик тренутака и расположења који разоткривају женску интиму, сензибилност и сензуалност, изузетно је подстицајна за тумачење са становишта теорија рода, телесности и аутобиографских жанрова. Садашњим, баш као и ондашњим феминисткињама ова поетеса посебно је занимљива зато што је прва српска песникиња чије су песме недуго након објављивања биле уврштене у антологије, анализирани у тада престижној Скерлићевој *Историји нове српске књижевности* из 1914. године и награђене од стране Српске краљевске академије, да би, напослетку, својој ауторки донеле и одликовање Орденом Светог Саве V реда. Још им је више загонетна због околности које су довеле до тога да је њено песништво

---

¹ Рад је настао у оквиру пројекта бр. 178029 Министарства за просвету и науку Републике Србије, *Књиженство, теорија и историја књижевности на српском језику до 1915. године*.

касније запостављено, па не трагају само за разлозима њеног промтног признавања него и за узроцима потоњег занемаривања. Њен женски песнички говор, којим је она разоткрила своју приватност, притом увек изнова читају као својеврсну лирску исповест или аутобиографију зато што тај угао изучавања намећу наслови и структуре појединачних песама, песничких циклуса и читавих збирки, као и несвакидашња искреност њених „нервозних, узнемираних и чудних“ стихова, која је била „неуобичајена, поготово за жену-писца“.² Иако њеним читаоцима није било необично то што је њена лирика по тематици и тону била лична пошто су се српске списатељице обично држале жанрова који су „на ивици личног документа и примењене књижевности, жанрова пореклом из живота“,³ ипак је на већину тумача нарочити утисак оставио чудновати интензитет њене искренности коју је већ Скерлић препознао као „ретку и смелу“, Ивачковић као „фрапантну“, а поједини као „бруталну“.⁴ Због тога је искреност ове песникиње која је своја размишљања и осећања исказивала посве отворено, само се покатак скривајући иза алегоријског приказивања недопуштених страсти, постала један од „’сталних епитета’ који прате“ њено песништво „још од критика Скерлића, Матоша, Павловића и Деретића“.⁵ Отуда су теоретичарке рода углавном настојале да одреде положај Данице Марковић у оквиру аутобиографске жанровске традиције и да уоче на који се начин њена исповедна лирика позиционира као женска алтернатива мушкој поезији тог доба.

Чини се, међутим, да одређење песничке збирке Данице Марковић као исповедне или аутобиографске поезије ипак није сасвим прецизно, упркос томе што је постало опште место у њој посвећеним интерпретативним текстовима. Према нема сумње да њена интроспективна лирика садржи одређене исповедне и

---

² Јован Скерлић, „Даница Марковић, Тренуци, Београд, 1904“, *СКГ* XIV, 6, (1905): 463; Јован Деретић, *Историја српске књижевности*, (Београд: 1983), 460.

³ Магдалена Кох, „Да ли постоји 'генолошки пакт'? о интимистичким жанровима у прози српских списатељица почетком 20. века“, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, књига LI (2003), свеска 3, 698.

⁴ Јован Скерлић. *Писци и књиге I*, (Београд: Геца Кон 1921), 142; Илија Ивачковић, „Једна госпођа која пише песме“, *Нова искра* бр. 10. (1905): 310-314.

⁵ Небојша Лазић, „Даница Марковић и развој српске поезије на размеђи векова“, *Тренуци Данице Марковић* (Чачак: Институт за књижевност и уметност, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, 2007), 112.

аутобиографске елементе, чини се да је њен песнички израз превасходно интимистички пошто у њему не доминира исповедање сагрешења или резимирање животних искустава него разоткривање најскривенијих кутака ауторкине приватности. Одвећ се често, наиме, превиђа да исповедно, аутобиографско и интимистичко нису синонимна жанровска одређења, те да сви интимистички текстови не морају увек бити и аутобиографски или исповедни, и поред тога што сви исповедни и аутобиографски дискурси на овај или онај начин морају бити интимистички пошто писац посредством њих „обавезно и исцрпно цеди неку личну тајну“.⁶ Стога је посве схватљиво зашто се жанровска одређења поезије Данице Марковић крећу у тако широком распону од првобитног и касније најчешће употребљаваног одређења њеног песничког опуса као неубичајено искрене исповедне лирике до много обазривијег става Магдалене Кох (Magdalena Koch) да је њена поезија нека врста аутобиографије женског рода уопште.⁷ Отуда овај есеј

---

⁶ Mišel Fuko, *Istorija seksualnosti I: Volja za znanjem* (Loznica: Karpos 2006), 72. Иако би корпус интимистичких текстова требало схватити као најшире могуће поље интроспективних дискурса, које може да обухвати читав низ аутобиографских и исповедних текстова, у теорији жанра неретко долази до термилошке збрке. Погрешно повлачење знака једнакости између исповедног и аутобиографског дискурса последица је још увек доминантне Леженове (Lejeune) теорије аутобиографије у којој је овај теоретичар своје одређење аутобиографског жанра утемељио на корпусу текстова међу којима су најупечатљивији били они исповедни, због чега је донекле превидео разлике између исповедног и аутобиографског и пренагласио разлике између аутобиографског и мемоарског. Проучаваоци који, насупрот њему, аутобиографски дискурс проналазе у разним доменима изван исповедног главни су кривци за погрешно изједначавање аутобиографског и интимистичког писања зато што међу аутобиографске жанрове неоправдано сврставају све оне жанровске обрасце у којима аутор „разваљује печате дискреције“ (Ibid,73) и разоткрива своју приватност. Погрешно је и томе слично поистовећење исповедног и интимистичког жанра, којем је умногоме допринела својеврсна пролиферација исповедног дискурса у модерном добу због које је „исповест надалеко и нашироко расула своја дејства“ (Ibid, 69) и претворила западног човека у „животињу која признаје“ (Ibid, 70) не само своје злочине и грехе него и „све оно што је најтеже рећи“: своје жеље, снове, мисли, сећања, па чак и телесне и душевне аберације.

⁷ Кохова је једна од малобројних теоретичарки које су обазриво употребљавале жанровску терминологију и исправно сагледале разлоге због којих је „интимистика као књижевна конвенција и стратегија“ постала доминанта српске женске књижевности. Анализирајући књижевне (ауто)портрете Данице Марковић, Милице Јанковић, Јелене Димитријевић и Исидоре Секулић, она је указала на то да се са појавом модернизма у српској литератури „појавила повољна коњукура за развој жанрова који се могу назвати интимистичким“. Због те „интензификације ’писања собом’“, форме које „експонирају свет смештен у границама ’ја’“, а које су до тада биле „једва толерисане као сентиментално-романтичне“ и „маргинализоване као ’типично женске’“, биле су превредноване, те су српске

настоји да размотри колико у песничком опусу Данице Марковић заиста има исповедног и аутобиографског, али и да расветли оне особености њене поезије у којима се уочавају жанровска обележја дневничког записа и књижевног аутопортрета, те да сагледа читаву палету разноврсних интимистичких елемената присутних у стиховима ове српске модернистичке песникиње.

*

Премда се интимистички елементи могу сагледати у свачијем интроспективном списатељском подухвату, па и у експресивној и рефлексивној лирици Данице Марковић, исповедни модус се може наћи само у нечијем прозном или стихованом дискурсу о некаквом преступу, посрнућу или ма којој врсти сагрешења. Како подсећа Де Ман, исповест је покушај јавног суочења са неким сагрешењем не би ли се освајањем истине савладало осећање кривице, гриже савести и срамоте.⁸ Без реалне или имагинарне кривице са којом се аутор кроз *écriture de soi* суочава, његов интимистички дискурс не може, дакле, да постане исповедни. Због тога би у исповедном дискурсу, за разлику од интимистичког, ауторово самосагледавање пре или касније морало да пређе у његово процењивање властитих животних избора у зависности од тога колико одступају од установљеног моралног кодекса.⁹ Када се то има у виду, онда се у опусу Данице Марковић јасно разликују песме попут „Жеље“, „Мајске елгије“, „Зимње вечери на селу“, „27. јуна“, „Писма“, „Gallium verum“, „У зимску ноћ“ или „Непослатог писма“, које су превасходно

списатељице управо „у том току нашле за себе ’жанровску нишу’“ (Магдалена Кох, „Да ли постоји ’генолошки пакт’?: о интимистичким жанровима у прози српских списатељица почетком 20. века“, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, књига LI (2003), свеска 3, 696-8).

⁸ Paul De Man, *The Allegories of Reading: Figural Language in Rousseau, Nietzsche, Rilke and Proust*, (New Haven and London: Yale University Press 1979), 279.

⁹ Будући да исповедни жанрови, како формално тако и садржински, воде порекло од античких судских реторских облика какви су одбране или оптужбе, таквим дискурсима је увек иманентан аксиолошки моменат. Аутори исповедних текстова пред очима стално имају друштвене норме и вредности у односу на које сами себе експлицитно или имплицитно процењују. Не треба, осим тога, заборавити ни то да је исповест и после своје секуларизације остала „чврсто ужлебљена у праксу покорности“, једну од светих тајни римокатоличке и православне цркве (Mišel Fuko, *Istorija seksualnosti I: Volja za znanjem* (Loznica: Karpos 2006), 74).

интимистичка поверавања, од оних у којима се осим разоткривања приватности исповеда и нека кривица, као што се збива у елегјама „На бунару“, „Див“ и у „Савременој исповести“. Стиче се, међутим, утисак да се такве исповедне песме налазе у маргиналном, а не у магистралном току њеног интимистичког песничког опуса пошто је, како је већ Живојиновић уочио, у њеним збиркама претежно реч о болу, упркос томе што је читав један циклус песама насловљен *Кајање*. Стога се чини да њена „мемљива сећања“ на „нечисте жуди“¹⁰ нису тако „прљав посао“¹¹ какав исповедање или окајавање кривице уме да буде. Чак и када се Даница Марковић каје, као што чини у песми „Живот“, каје се због своје епиметејске кратковидости и наивности, а не због порока и престопа какви су обично предмет русоовски „мрачног и каљавог лавиринта“ исповедних записа.¹²

Феминистичкој критици посебно су, међутим, занимљиви управо они тренуци у којима њена интимистичка поезија заиста постаје исповедна зато што показују када се и због чега ова српска песникиња с почетка 20. века заправо каје. Њена се поезија упорно чита као исповедна управо зато што се у „жудима“ које је она доживљавала као „нечисте“ непрестано трага за одразом идеолошких и културних кодова под чијим се утицајем уобличавао женски поглед на свет. Притом се неретко превиђа да се тема окајавања кривице и модус исповедног у њеним елегјама јављају само онда када друштвене предрасуде надјачају њено умногоме модерно схватање женских дужности и слобода. Њено лирско „ја“ почиње да говори о својој кривици тек када она осети да је њена жудња за остварењем у љубавним спојевима или у читалачким и списатељским подухватима у превеликом раскораку са кодексима патријархалног друштва. Једино у тим тренуцима Даница Марковић постаје „препознатљива као жена у поезији модерне пре свега зато што своју чулност доживљава као грех, те за разлику од мушког модернизма, њена поезија има јасне религијске конотације“.¹³ Парадигматичан пример таквих

---

¹⁰ Даница Марковић, *Тренуци и расположења*, СКЗ, коло XXXI, бр. 204, 44, 39.

¹¹ Spender Stephen, „Confessions and Autobiography“ у: ed. by James Olney, *Autobiography: Essays Theoretical and Critical* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press 1980), 118.

¹² Жан-Жак Русо, *Исповести*, (Београд: Просвета 1950), 20.

¹³ Горана Раичевић, „Поезија Данице Марковић између женског писма и патријархалне традиције“, *Тренуци Данице Марковић* (Чачак: Институт за књижевност и уметност, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, 2007), 174.

исповедних и, штавише, изразито покајничких песама јесте песма „На бунару“, у којој се предавање чулности представља као утољена жеђ која симболизује неповратно изгубљену чедност и рајско сагласје с природом. Живојиновић је приметио да у тој елегији нема оног „поносито затуреног чела“ по којем је Даница Марковић постала чувена, као и да само ту и у песми „*Gallium verum*“ „има оног подложног, кротког женског осећања које налази смисао своје среће у потчињеном увирању у вољену душу“. ¹⁴ Свакако да није случајно то што су управо ове две њене најмање непослушне песме, чији је „подложан“, „кротак“ и „потчињен“ песнички субјект заиста био по укусу времена, одмах уврштене у Поповићеву антологију заједно са „Априлском елегијом“ о „свелим љубичицама“.

Таква грижа савести ретко се, међутим, среће у збиркама Данице Марковић. Већ у наредној песми, насловљеној „Историја једног осећања“, покајничког става песничког субјекта нигде нема, упркос томе што песникиња у форми исповедног обраћања бившем љубавнику говори о свом одрицању од путене страсти. Због своје изразите наративности, ова песма потанко описује све стадијуме „чудесног врења“ њене љубави према знатно старијем човеку: од „скромног босилка“ њихове пријатељске наклоности, преко „горостасне биљке“ која „нечисте жеље у срцима буди“ и „кајањем греха притискује умље“, до зајединичке одлуке заљубљених да се зауставе док су још „светли“ – дакле, пре љубавничког чина због којег би се касније могли покајати. ¹⁵ Утолико ова песма самом својом садржином измиче модусу исповедног чију форму на први поглед задржава. У „Чежњи“, још једној песми посвећеној „нечистим жудима“, поетеса није усредсређена на оно што у својој жудњи види као нечисто, него на њену силовитост, ради које би и саму себе жртвовала. Наведене елегије нису једине због којих се стиче утисак да је Даница Марковић увек спремна да брани своја осећања упркос патријархатом и сениоратом наметнутим императивима покорности, пожртвованости и питомости, јединим у оквиру којих је ондашњим женама било допуштено да дејствују. Чим доминантно расположење у њеним стиховима није туга због странствовања и спутаности у малограђанској средини, онда је читава песма посвећена жудњи за

---

¹⁴ Велимир Живојиновић, „Даница Марковић“, у: Даница Марковић, *Тренуци и расположења*, СКЗ, коло XXXI, бр. 204, VIII

¹⁵ Даница Марковић, *Тренуци и расположења*, СКЗ, коло XXXI, бр. 204, 16.

пуноћом живљења и остварењем у сасвим другачијој улози од прописане – у улози страствене жене или плодне списатељице. Због свега тога расположење које у евоцираним тренуцима и расположењима доминира није грижа савести него огорченост због „одбеглих снова“ и потиснутих жеља или пак одлучна истрајност у настојању да их, упркос писаним или неписаним законима, ипак оствари.¹⁶

У њеним збиркама има, осим тога, чак и песничких реминисценција у којима је поетеса пркосно а не покајнички расположена. У песми „Зашто?“ она се не каје зато што греша већ зато што, када је већ изгубила „небеско“ а за узврат није добила „земаљско царство“, барем није кажњена „високом и вечном Голготом“ него само „маленом хумком и заборавом скорим“.¹⁷ У „Веровању“ се, слично томе, пркосно одриче срама, а свој животни пут пореди с орловским летом, баш као што у „Поуздању“ себе види као „високо дрво што пркоси бури“.¹⁸ Своје уверење да се „жиг срама неће таћи“ њенога чела потврђује и у „Избору“ где гордо тврди: „не пузих никад, (...) до задњег даха увек сам се пела“.¹⁹ Песмама „27. јуни“, „Елегија“, „Мајска елегија“ и „Писмо“ она изражава свој критички став и презрење према малограђанском менталитету патријархалног друштва које јој не допушта да посредством еротске или естетске егзалтације превлада лицемерно и злобно окружење. Та пркосна непослушност њеног песничког субјекта врхуни у „Бунтовном псалму“, својеврсној женској теомахији, у којој пропитује „онога који све дарује“, а који је њој „све одузео“, зашто жели да га се она боји а не да га воли, оптужујући га да је кроз њене патње сам на себе хулио.²⁰

Тако пркосне песме не би се у толиком броју смеле наћи у збирци исповедне лирике, у каквој би лирски субјекат у већини елегија морао имати покајнички

---

¹⁶ Иако Марковићева нипошто није песникиња љубавне егзалтације, ипак треба допунити Ненинов став да је она песникиња заљубљивања. Она је уједно, можда чак и више, песникиња одљубљивања, поетеса која бележи ритам „срца што певаше“ у тренуцима када „једва певуше“, када је „све иза“ јер нема „ничега испред“ љубавника (Ibid, 34). У песмама попут „Пролећне елегије“, „На бунару“, „Canzone“ или „У сутон“ она описује читав низ презрелих љубави. Када, пак, не прева о осујећеној или изгубљеној љубави, онда тугује због неке будуће која никада неће ни бити остварена.

¹⁷ Ibid, 60.

¹⁸ Ibid, 66.

¹⁹ Ibid, 72.

²⁰ О бунтовничким елементима њених елегија види: Бојана Стојановић Пантовић, „Елегија и побуна у песништву Данице Марковић“, *Тренуци Данице Марковић* (Чачак: Институт за књижевност и уметност, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“ 2007), 159-166.

спуштено чело. Уместо да се покори родним улогама смерне супруге и пожртвоване мајке или да се покаје због своје непокорности, Даница Марковић одбија да се прилагоди „култури потискивања“ која почива на „забрани уживања и среће за жену у културном моделу мушке доминације“.²¹ Управо због тог њеног прометејског непристајања на наметнуте оквире интелектуалног и емотивног живота у њеном су опусу изузетно ретке истински исповедне песме. Нечиста савест проговара само онда када она своје прекорачење преко онога што је допуштено заиста доживи као непослушност. Радије се, међутим, опредељује за побуну него за покајање, па у њеној збирци гласније одјекују тонови протеста од покајничког меакулповања. Стога се поједине песме, као што је песма „Одјек“ у којој она узвикује да безумно воли, читају као прави антиподи исповедних песама – као својеврсне апологије и апотеозе женског преступничког опхођења. Одавно је уочено да читав низ осујећених и понека остварена, али сада већ неповратно изгубљена љубав о којима Даница Марковић говори безмало увек имају у себи нешто трансгресивно зато што прекомерна сила или непримерени предмет њених страсти прекорачују границе грађанских конвенција с почетка 20. века. Отуда је већ Богдановић приметио да се Даница Марковић „ослободила од оног женског патријархалног осећања неке апсолутне пристојности и повучености у крај, од оне старинске женске тимидности без које до ње није могла бити ни једна жена у нашем песништву“.²² Витошевић је томе додао да она „не опева љубав уопштено и овештало, млако и малокрвно“ него кроз „одважан и изазован глас побуне“, а Ксенија Атанасијевић је уочила да је њен став према животу „претежно поносан, чврст, несаломљив, скоро мушки“.²³ Нешто „скоро мушко“, односно нешто андрогино, у њој је запазио и Фортунуић када је приметио да се „нешто здраво, јако, мушко (...) завија у нежност једне нежне, суптилне женске душе, те

---

²¹ Станислава Вујновић, „Даница Марковић и круг списатељица у часопису *Мусао*“, *Тренуци Данице Марковић* (Чачак: Институт за књижевност и уметност, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, 2007): 185, 190.

²² Милан Богдановић, „Смрт Данице Марковић“, *Српски књижевни гласник*, 36 (1932): 480.

²³ Драгиша Витошевић, *Српско песништво 1901-1914*, књига I и II, (Београд: 1975), 110; Ксенија Атанасијевић, „Лик једне наше песникиње“, *XX век*, бр. 5 (1939), 741—763.

тако (...) звучи једним нарочитим тоном који је, овако на брзу руку, врло тешко одредити“.²⁴

Та „скоро мушка“ одважност Данице Марковић да своју поезију пише о интимно женском вапи за тумачењем са становишта теорије рода. У тој њеној незазорности да у стихованој форми разоткрије најболније тренутке своје интима, има, наиме, нечег лерисовског, упркос томе што је она својим женским песничким гласом проговорила много пре него што ће он створити своје аутобиографске списе који се обично читају као парадигматичан пример мушког списатељског модуса.²⁵ Стиче се утисак да је и она, баш као и Лерис, истанчаним стилем настојала да „укротити“ одабране табу теме у којима је на овај или онај начин присутна опасност која прети сваком писцу аутобиографског текста субверзивне садржине, а нарочито списатељици интимистичке поезије која није лишена сатиричних оштрица упућених институцијама патријархалног поретка, па ни бунтовних узвика упућених самом Богу. Лерис је, наиме, писца исповести упоредио са матадором који од опасности којој је изложен ствара прилику да покаже сву снагу свога стила, те је тврдио да његов стил писања мора да буде најмоћнији на местима на којима му понајвише прети „биков рог“.²⁶ Чини се да тај мушки, укротитељски посао Даници Марковић полази за руком пошто се међу њеним најуспелијим елегијама налазе управо оне у којима се разрачунава са женском варијантом „биковог рога“ – са стегама прописане улоге у заосталој паланачкој средини, која је крајње банална али и довољно моћна да осујети њене стваралачке или љубавничке подухвате – тако

---

²⁴ Цитирано према: Миливој Ненин, „Елегије Данице Марковић“, *Ствари које су прошле: огледи о српским песницима XX и XXI века*, (Нови Сад: Будућност 2003), 89.

²⁵ Опште је познато да је Мишел Лерис (Michel Leiris) један од аутора које је Питер Швенгер (Peter Schwenger) анализирао као типичне представнике „мушког модуса“ – књижевности која мушким стилем писања или експлицитним маскулиним садржајем артикулише мужевност искуства. Поезија Данице Марковић обично се, насупротив томе, чита као женско писмо, не само због њеног пола и изразито женског сензибилитета већ и због чињенице да њен песнички субјект најчешће није предмет мушке жудње него творац властите. Више о „мушком модусу“ у: Peter Švenger, „Muški modus“, *Genero*, br. 6-7 (2005): 42, а више о „женском модусу“ у: Горана Раичевић, „Поезија Данице Марковић између женског писма и патријархалне традиције“ и Магдалена Кох, „Између стварности и маште или лирска аутобиографија жене у песништву Данице Марковић“ у зборнику *Тренуци Данице Марковић* (Чачак: Институт за књижевност и уметност, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, 2007).

²⁶ Више о томе види у: Mišel Leris, „O književnosti posmatranoj kao borba s bikovima“, *Doba zrelosti* (Novi Sad: Kiša 2010), 7-28.

што показује да се фрустрирајуће животне околности могу преобразити у подстицајну грађу за стихове.

Једна од њених песама у којима се „проза прилика“ преобраћа у „поезију срца“ јесте „Писмо“. У тој стихованој епистоли она у модернистичком маниру описује отуђење које у учмалој паланачкој средини осећа као поклоник књишке, а не чаршијске речи, пошто своју потребу да читајући поезију другује са себи сличним Верленом не може да оствари због најезде прозаичних брига које јој из комшилука доносе незване гошће: Ивана, Живана, Јока и Смиља.²⁷ Биљана Дојчиновић је анализирао како Марковићева у овој песми модернистички продубљује стару тему српске женске књижевности тако што своју немогућност да се стваралачки оствари описује као „парализу“, што је „скривена кључна реч модернизма“.²⁸ Она је уочила да Даница Марковић тему парализе подиже на метатекстуалну раван пошто је потпуно свесна не само своје лишености приватног и креативног времена него и своје моћи да ту парализу превазиђе самим чином писања. Њени стихови сасвим јасно говоре да јој је управо тривија свакодневице омогућила да напише своју песму самим тим што ју је спречила да прочита туђу. Време отето од читања тако је враћено писању, а „склопљени Верлен“ отворио је „Писмо“. Стихови попут ових показују да је песнички глас Данице Марковић највиртуознији онда када, притиснута тривијом, о тривији и пева. Управо због тога срж њене интимистичке поезије не чине исповедне песме, него оне које тематизују јаз између ауторкиних

---

²⁷ Из тог јата брбљивих жена, потпуно утонулих у тривију сеоске свакодневице, донекле се издваја само Смиља утолико што она барем протествује против кућних послова какво је глачање рубља. Чини се да би само са том Смиљином једва видљивом феминистичком искром Даница можда и могла да нађе неки заједнички, патријархалном друштву исплажен језик.

²⁸ Biljana Dojčinović-Nešić, „Women Teachers in Serbia: Fiction and/as Life Stories of Women Teachers“, *Women in the History of Balkans: Life Stories of Women Teachers*, (Thessaloniki: Aristotle University 2010), 31. Дојчиновићева је, осим тога, показала и како у песничком и прозном опусу Данице Марковић мотив „полуприватног времена“ израста у мотив „отимања времена“. У њему је препознала сличност са најчувенијим мотивом женске књижевности, са мотивом „сопствене собе“, те је разматрала како га Марковићева преводи са просторних на временске координате. Више о томе види у: Биљана Дојчиновић-Нешић, „Демон у предсобљу: Даница Марковић у контексту женске књижевности“, *Тренуци Данице Марковић* (Чачак: Институт за књижевност и уметност, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, 2007), 133-142.

емотивних и интелектуалних могућности и моралних и политичких стега које је спречавају да своје потенцијале оствари.

Но упркос томе што Марковићева неретко бира најболније животне тренутке или табу теме женске сензибилности да би их тауромахијски преобразила у високо стилизован поетски запис, ипак су неки од најтегобнијих животних тренутака у њеној лирици сасвим прећутани. Због тога је Миливој Ненин упозорио на бројне емотивне ломове, као што су трагични губици деце или мучно учешће у Топличком устанку, који су морали обележити њен живот, а који ипак нису маркирани у њеној поезији. Када је увидео на које је све начине њен живот „у доброј – можда је ово прејака реч – супротности са њеном поезијом“, ²⁹ Ненин је одлучио да се подсмехне „причи о исповедном“ у њеној лирици. У томе, међутим, није у потпуности успео, али не због те „прејаке“ речи, него зато што је у оквирима своје исправне аргументације употребљавао непрецизну терминологију. Настojeћи да подрије тезу о постојању исповедног обрасца у стиховима Данице Марковић, заправо је успешно оспорио тезу о постојању аутобиографског дискурса у њима; то што је њена поезија у несагласју са њеним животом доводи у питање присуство аутобиографског а не исповедног обрасца у њеним елегијама. Иако у *Тренуцима и расположењима* има аутобиографских песама, као што је елегија „После“, која је први пут објављена у *Савременику* 1906. године, након што је песникиња осетила сву горчину несрећне брачне заједнице, њена збирка ипак није више или мање аутентичан запис о већини њених кључних животних искустава. То стремљење према тоталитету и репрезентативности, које би требало да буде иманентно сваком аутобиографском писању, у њеној је поезији нарушено не само зато што њене песме не представљају резиме целине или барем већег дела ауторкиног живота него превасходно зато што њен песнички календар не садржи управо оне тренутке који су аутобиографски изузетно важни, док у исти мах велику пажњу придаје оним неважним. Магдалена Кох је стога приметила да би се чак могло говорити о жељи Данице Марковић да избегне да покаже своју пуну биографију, те је закључила да је она написала „*нешто попут модела* женске аутобиографије свог пола/рода

---

²⁹ Миливој Ненин, „Елегије Данице Марковић“, *Ствари које су прошле: огледи о српским песницима XX и XXI века*, (Нови Сад: Будућност 2003), 87.

уопште и подвукла (...) типичне елементе женског искуства“ (курзив – С. К.).³⁰ То присуство општег и типичног у њеној лирици суочава нас са парадоксом да њена поезија, која се редовно чита као неодмерено искрена, у исти мах отвара питање који је минимум искренности потребан да би се једно дело могло тумачити као лично и аутобиографско. Њена недоречена интимистичка лирика, чија је несвакидашња искреност толико истицана, а у којем је толико тога толико значајног ипак прећутано, указује на важност изучавања реторике ћутања у интимистичким жанровима, пошто сведочи о томе да је егзибиционистичка потреба сваког аутобиографа да нешто о себи открије увек осенчена његовом потребом да нешто друго сакрије од војајерског читалачког ока.

Одређење њене збирке као аутобиографске додатно проблематизује и то што је она 1904. године није објавила под својим именом него под псеудонимом Звезданка, чиме је знатно отежала успостављање „аутобиографског пакта“ који се, под још увек снажним утицајем Леженове теорије аутобиографије, сматра условом *sine qua non* аутобиографског писма. Такав се уговор, наиме, тешко може склопити уколико се ауторкино име не појављује ни у самом тексту, ни на корицама књиге.³¹ Осим тога, иако у њеним епски развученим песмама углавном има простора за наратију, ипак га нема довољно за успостављање референцијалног пакта, који је по Лежену такође неопходан за постојање аутобиографског дискурса. Све то говори у прилог тези да се њена поезија само са великом резервом може сврстати у ред аутобиографских текстова, и то искључиво у ред оних који не нуде синтезу ауторкиног животног искуства, саздану од „оних честитих, четвртастих чињеница“,³² него представљају њен уметнички дестилат.

Одсуство документаристичке усредсређености на спољашње околности и склоност ка рефлексији о унутрашњим преживљавањима много су чешћи у једном

---

³⁰ Магдалена Кох, „Између стварности и маште или лирска аутобиографија жене у песништву Данице Марковић“, *Тренуци Данице Марковић* (Чачак: Институт за књижевност и уметност, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, 2007): 148.

³¹ Лежен је тек у каснијој фази свога изучавања пристао да у аутобиографски жанр који је сматрао прозним уврсти и поједине лирске наративне облике, али само уколико се песниково „ја“ помињањем свог личног имена јасно одреди као аутобиографски а не као традиционални лирски субјект. Више о томе види у: Philippe Lejeune, *On Autobiography*, ed. by Paul John Eakin (Minneapolis: University of Minnesota Press 1989).

³² Владан Десница, *Прољећа Ивана Галеба* (Београд: 1967), 202.

другом интимистичком жанру, у оном који понајвише задире у ауторов интимни свет – у дневнику. Њени стихови умногоне наликују на дневничке забелешке јер њихови читаоци стичу утисак да завирују у нешто што им „није намењено, нешто што је песник наменио само себи“.³³ Стога се чини да њену збирку, која је код појединих читалаца чак изазивала „отпор својом приватношћу“,³⁴ понајпре треба читати као поетски дневник ауторкиних интимних доживљаја и утисака о себи и свету око себе, у којем она преиспитује своју прошлост, тугује због „скупе неповратности“³⁵ проживљеног времена и артикулише закључке о свом егизстенцијалном искуству. Лиризација њених реминисценција о појединим, а не о свим изузетним или интензивним животним искуствима постоји у форми стихованог календара важних и неважних тренутака њене интимае. То кокетирање са наоко безначајним утисцима, због којег се њена поезија без задршке не може одредити као аутобиографска лирика, иде у прилог одређењу њене поезије као дневничког стихованог записа јер је управо том интимистичком жанру својствено бележење сваковрсних, па и најситнијих тренутних импресија или удаљених сећања.

Утисак да Даница Марковић интимистичке елементе своје поезије организује по дневничком обрасцу потврђује и то што она своја расположења прецизно лоцира у времену. Дневник је, наиме, жанр који придаје важност тренуцима, како оним доживљеним тако и онима у којима се доживљено потоњим промишљањем изнова проживљава, те су у том, више него у другим интимистичким жанровима, управо повлашћени временски тренуци главни организациони принцип који одређује динамику и распоред записа. Када се то има у виду, не може се превидети да *Тренуци и расположења*, не само због свог индикативног наслова, неодолјиво подсећају на дневничке фрагменте који су расути као лирски одблесци ауторкиних немира и чежњи. Њене су песме у првобитном издању збирке биле чак и датиране.

---

³³ Миливој Ненин, „Елегије Данице Марковић“, *Ствари које су прошле: огледи о српским песницима XX и XXI века* (Нови Сад: Будућност 2003), 102. Палавестра је напоменуо да је њена лирика „на опасној граници где се исповедна поезија изједначује с личним дневником и самотничким поверавањима“ (Предраг Палавестра, *Историја модерне српске поезије*, (Београд: 1986)).

³⁴ Миодраг Павловић, *Антологија српског песништва*, (Београд: 1964), 57.

³⁵ Владан Десница, *Прољећа Ивана Галеба*, (Београд: 1967), 33.

Иако је датуме писања из каснијих издања избацила, ипак су наслов збирке и називи већине елегија и песничких циклуса задржали прецизне временске одреднице.³⁶ У том истрајном придавању важности тренуцима самосагледавања исто колико и самом самопосматрачком чину уочава се наслеђе и траг романтичарске митологизације стваралачког процеса у њеној модернистичкој поезији. Будући да се опевани тренуци спајају са тренуцима самог певања, сваки тренутак у њеној поезији постаје некаква јанусовска творевина, својеврсно огледање прошлог збивања у садашњем расположењу и мишљењу. Отуда је, пре свега, и наслов збирке *Тренуци* морао да буде у множини; не као ознака за суму различитих појединачних тачака у времену, него као упућивање на преплитање блиских и удаљених временских хоризоната.

Но иако њена збирка јесте својеврстан поетски дневник, ипак је то нови облик дневничког израза који могу разумети само оне „читатељке које више не воде девојачки дневник“.³⁷ Стога феминисткиње с посебном пажњом анализирају њен модеран песнички сензибилитет у којем препознају логичан исход изузетно споре, још и данас недовршене модернизације друштвених односа, модернизације која једној Српкињи допушта да публикује своја најскривенија осећања и да „о свом женском искуству, које је пре ње било табу тема“, проговори са властитог становишта и утолико поезији додели „нов вектор“ и „изразито маркирану тачку

---

³⁶ Осим тога што упућују на време стварања, наслови њених песама често скрећу пажњу и на значајне периоде у њеном животу који су нашли место у њеној поезији. Зато је Јовић анализирао време као стални песнички мотив њене лирике и указао на различите темпоралне ознаке које се јављају на свим равнима њене поезије: у насловима песничких циклуса, као што су *Посмртна љубав* или *Давнашње песме*, али и у називима појединачних песама какве су „27. јуни“, „Априлска елегија“, „Ноћна идила“, „Пред јесен“ итд. Више о томе види у: Јовић Бојан, „О неким поетичким одликама темпоралности у песништву Данице Марковић“, *Тренуци Данице Марковић*, (Чачак: Институт за књижевност и уметност, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, 2007), 85. Ненин је скренуо пажњу на то да та Даничина опсесија временским координатама није промакла Винаверу који се у својој *Пантологији*, чувеној пародији још чувеније Поповићеве антологије, подсмехнуо њеном датирању песама када је испод једног пастиша записао: „Следује још 27 (двадесет седам) песама написаних истога дана, 17. априла“ (Миливој Ненин, „О једној песми Данице Марковић“, *Тренуци Данице Марковић* (Чачак: Институт за књижевност и уметност, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, 2007), 77).

³⁷ Станислава Вујновић, „Даница Марковић и круг списатељица у часопису *Мисао*“, *Тренуци Данице Марковић* (Чачак: Институт за књижевност и уметност, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, 2007), 184.

гlediшта друге, женске осећајности“.³⁸ Отуда жена у њеној поезији постаје „доминантна, осветољубива, ташта и, коначно, усамљена“, закључује Хаџићева.³⁹ Своју самоћу Марковићева ипак мање доживљава као усамљеност него као самодовољност, будући да једино у тренуцима самавања може да дође до луминозних тренутака изненадних спознаја или интензивних страсти, које онда уноси у свој лирски дневник.

Премда је значајан број елегија у њеној збирци превасходно дневничког карактера, песма која у највећој мери наликује на дневничку забелешку свакако је „27. јуни“. Њен наслов је у исти мах најављује као истргнуту страницу из дневника и као објаву црвеног слова у календару које позива на празничну светковину. Песникиња, међутим, у овој елегији контрастира општеномодно весеље и своју позицију несхваћеног усамљеника, остварујући, како је приметио Витошевић, необичан „спој песимистичких уздаха и сатиричних убода“. Саму церемонију описује тако што набраја непријатности којима је изложена; најпре је мучи гужва, затим декламовање, па летња жега, бука и празне досетке завидљивих људи, а исход свега је њена досада и „сухо цвеће“. Стога се песма заправо чита као процес већења ивањског цвећа који симболизује саптивен стваралачки порив и неповратно изгубљено осећање или мисао коју је требало домислити и преточити у поезију. Ову песму, која о 27. јуну говори, Ненин је, игром срећно-несрећних околности,⁴⁰ довео у везу с оном која је 27. јуна написана, а која је такође својеврстан дневнички запис о усахлом цвећу – „*Gallium verum*“. И у једној и у другој песми Даница Марковић говори о светковини у којој не види ниједан разлог за славље него шумну пустош лажног родољубља и празне реторике.

---

³⁸ Магдалена Кох, „Између стварности и маште или лирска аутобиографија жене у песништву Данице Марковић“, *Тренуци Данице Марковић* (Чачак: Институт за књижевност и уметност, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, 2007): 144-147. Више о модернизацији друштвених односа види у: Светлана Шеатовић-Димитријевић, „Нови сензибилитет српске модерне у љубавној поезији Данице Марковић“, *Тренуци Данице Марковић* (Чачак: Институт за књижевност и уметност, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, 2007).

³⁹ Зорица Хаџић, „Проблем самоће у лирици Данице Марковић“, *Тренуци Данице Марковић* (Чачак: Институт за књижевност и уметност, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, 2007), 94.

⁴⁰ Више о томе види у: Миливој Ненин, „О једној песми Данице Марковић“, *Тренуци Данице Марковић* (Чачак: Институт за књижевност и уметност, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, 2007).

Но иако је удео дневничког доминантан у њеној поезији, за њену се збирку ипак не може рећи да је искључиво дневничка. Сваки би дневник требало да садржи низ записа о догађајима који су распоређени у мање целине према датумима записивања, а редослед њених песама не поштује хронологију. Она, осим тога, збивања ретко када бележи непосредно након што су се одиграла и чешће их евоцира са одређене временске дистанце, што је много више својствено аутобиографијама или мемоарима. Због тога се њене песничке збирке – како она прва, објављена 1904. године, тако и оне обимније које су настале у познијој стваралачкој фази – могу тумачити само као манифестације интимистичке поезије. Ма колико жанровске појмове схватали као „меке“ а не „чврсте“ одреднице, њена се лирика, у целини сагледана, не може означити ни као исповедна, нити као аутобиографска, па ни као дневничка, него искључиво као интимистичка. Стога њену поезију треба читати као лирско ткање у којем се преплићу жанровска обележја дневника, исповести, аутобиографије и књижевног аутопортрета, при чему увек постоји својеврсно опирање текста установљеним жанровским парадигмама.

Исти жанровски синкретизам који се уочава на нивоу читавих збирки понавља се и у појединачним песмама Данице Марковић пошто је безмало свака од њих својеврстан *mélange* разноликих интимистичких елемената. Елегија „Савремена исповест“ добар је пример жанровске мелираности њене интимистичке лирике, будући да у себи спаја исповедне елементе са текстуалним обележјима књижевног аутопортрета и дневничког записа. Та песма је, наиме, својеврсна исповест утолико што припада реду песама које говоре о некој кривици; у њој је реч о грижи савести лирског субјекта свесног своје кривње због притворности на коју пристаје када помадама и пудерима прикрива свој животним искуствима измењен лик. Управо та лажна „рола срећне жене“ песникињу боли више од бора урезаних у њено тело пошто она осећа да козметички препарати могу да буду само „закрпа“, и то „јадна“, за минулу младост њеног тела, али не и за утрнуће које осећа у души, те да главни разлог њене патње остаје неотклоњен. Упркос напомађеном лицу, њене груди остају празне, а душа пуста. Она, ипак, не пати зато што се каје, па ни због „минулих цвети“ своје пути, него због душевне пустоши коју зрелој жени намећу

улоге какве је за њу осмислило патријархално друштво.⁴¹ Отуда се и ова песма пре може сврстати међу оне пркосне елегике које носе „нефилистарску, храбру реч“⁴² него међу истински покајничке песме.

Због тога би „Савремену исповест“, упркос њеном наслову, требало читати као песнички аутопортрет Данице Марковић којим она исцртава свој одраз у огледалу тако што о првим знацима старења говори у садашњем времену, управо оном које је више својствено књижевном аутопортрету него аутобиографији, која најчешће представља ретроспективни осврт на доживљено искуство. Њена се свест у овој елегичкој суочава са процесом губљења некадашњег пожељног и стицања садашњег непожељног идентитета, те је овај песнички аутопортрет необичан утолико што приказује ауторкино телесно и душевно обезличјење. Отуда сама тема „Савремене исповести“ призива деридијанске или демановске интерпретативне приступе којима се аутобиографије не сагледавају толико као оличење колико као обезличјење ауторске фигуре. Наглашени мотив „претеће старости“, који као некаква „танатолошка појава“ потискује „одумирући ерос“ Данице Марковић,⁴³ сведочи о луцидности Де Мановог става да аутобиографије умногоме наликују на епитафе пошто се у сваком *écriture de soi* скривају весници смрти. Де Ман је, наиме, одбацио канонско виђење аутобиографије као средства исцртавања ауторовог лика и животног искуства. Упркос томе што се обично сматра да ауторов живот ствара његову животну причу, Де Ман је увидео да ауторово писање о сопственом животу у великој мери ствара, односно поништава његов живот. Због тога је он, насупротив већини проучавалаца који су аутобиографију доводили у везу са ауторовим животом, у њој уочио знаке његове смрти.⁴⁴

---

⁴¹ Biljana Dojčinović-Nešić, „Women Teachers in Serbia: Fiction and/as Life Stories of Women Teachers“, u: *Women in the History of Balkans: Life Stories of Women Teachers*, (Thessaloniki: Aristotle University 2010), 33.

⁴² Илија Ивачковић, „Једна госпођа која пише песме“, *Нова искра*, бр. 10, (1905): 310-314.

⁴³ Светлана Шеатовић-Димитријевић, „Нови сензибилитет српске модерне у љубавној поезији Данице Марковић“, *Тренуци Данице Марковић* (Чачак: Институт за књижевност и уметност, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, 2007), 104.

⁴⁴ Када се примењује Де Манова теорија, мора се имати у виду њена изразита деконструктивистичка црта; сви „аутобиографски“ жанрови, по његовом мишљењу, самом претензијом на референцијалност указују на фикционалност сваке референцијалности. Аутобиографија „није ни жанр ни модус, него фигура читања или разумевања која, у

Оно што је, напоследку, у овом изразито интимистичком лирском запису Данице Марковић дневничко јесте то што песникиња њиме разоткрива управо оно што козметичким, глумачким и разним другим средствима покушава да прикрије: осећање стида због ишчезнућа своје лепоте. Свесна расцепа свог бића, она се поверава: „Из мене грца остарела жена“, чиме указује на дуалитет свог идентитета. Део ње који даје глас лирском „ја“ још увек се није поистоветио са остарелом женом у себи, о којој и даље говори у трећем лицу, јасно раздвајајући своје ставове од њених. Том још увек виталном делу њене личности преостало је снаге не само да говори него и да пише стихове о страху од времена те времешне лепотице која се од туђих погледа скрива у полутамним собама, где се учи новој уметности старог женског лукавства, „давној женској стратагеми“, сада присутној у напорима козметологије да прикрије већ приспело доба зрелости.

У најприснијој вези са овом елегијом налази се читав низ „апотеоза младости“ Данице Марковић, које такође осликавају њено резигнирано суочење са поражавајућим весницима старења. Поред истоимене песме, међу њима се посебно истиче „Песма о алхемијском покушају“ – још један ауторкин дневнички аутопортрет у којем она тугује због улудо утрошене једнократности времена. У једном повлашћеном тренутку спознаје, она увиђа да једини исход њеног дугогодишњег алхемијског прегнућа није жуђено злато, него једна „сребрна, сјајна“ али и „ругобна и скаредна“ седа влас, злокобно знамење неповратно изгубљене „пролетње боје и (...) цветна доба жене“, те одустаје од даљих напора да меком женском алхемијом оплемени „грубу твар“.⁴⁵ Бројне ауторкине тугованке попут ове, а нарочито оно иронично ламентирање у „Тамној исповести“ због очију које је напустило лето, усана које је осушила јесен и косе коју је обојила зима, требало би у будућим тумачењима њене поезије довести у везу са митологизацијом лепоте у модерном добу. За сада је довољно истаћи да се ова типично женска варијанта „жала за младост“ умногоме разликује од друге две најчешће тематизоване патње Данице Марковић – од патње због осујећене љубави или од бола због осуђености на тривију женске свакодневице – зато што сведочи о томе да

извесној мери, постоји у свим текстовима“ (Paul De Man, „Autobiography as De-Facement“, *MNL*, Vol. 94. No. 5. (1979): 921).

⁴⁵ Даница Марковић, *Тренуци и расположења*, СКЗ, коло XXXI, 1928, 54-55.

ова одважна српска модернистичка песникиња понекад не пати зато што патријархатом прописане женске улоге не жели да одигра него зато што поједине од њих не може да спроведе у дело и поред тога што би то хтела. Једина наметнута женска улога коју је ова поносита поетеса послушно прихватала и прижељкивала, упркос томе што је одбијала да живи по мери других и за друге, била је улога лепотице и жуђеног предмета мушког погледа.

*

Арабескни преплет различитих интимистичких елемената, како на нивоу читавих збирки тако и у сфери појединачних песничких записа Данице Марковић, ствара утисак да њене тумаче није требало да запањи њена искреност, која је више или мање својствена сваком делу интимистичког жанра, него необична околност да њене кратке песме, сакупљене у збиркама невеликог обима, ипак садрже читав спектар интимистичких жанрова. Умешно спајајући текстуална обележја дневника, аутобиографије и исповести, она је склапала мозаик својих разноликих књижевних аутопортрета јер се, дубоко разочарана животом који је водила, надала да „тек сећања живе!“.

Литература

Атанасијевић, Ксенија, „Лик једне наше песникиње“, *XX век*, 1939, бр. 5, 741-763.

Богдановић, Милан. „Смрт Данице Марковић“, *Српски књижевни гласник*, 1932, 36: 479-480.

Витошевић, Драгиша, *Српско песништво 1901-1914*, књига I и II, Београд, 1975.

Вујновић, Станислава, „Даница Марковић и круг списатељица у часопису *Мисао*“, *Тренуци Данице Марковић* (Чачак: Институт за књижевност и уметност, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“ 2007), 179-192.

De Man, Paul, *The Alegories of Reading: Figural Language in Rousseau, Nietzsche, Rilke and Proust*, (New Haven and London: Yale University Press 1979).

De Man, Paul, „Autobiography as De-Facement“, *MNL*. Vol. 94. No. 5. (1979), 919-930.

Деретић, Јован, *Историја српске књижевности*, Београд, 1983.

Десница, Владан, *Прољећа Ивана Галеба*, Београд, 1967.

Дојчиновић-Нешић, Биљана, „Демон у предсобљу: Даница Марковић у контексту женске књижевности“, *Тренуци Данице Марковић*, Чачак: Институт за књижевност и уметност, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“ 2007, 133-142.

Dojčinović-Nešić, Biljana, „Women Teachers in Serbia: Fiction and/as Life Stories of Women Teachers“, u: *Women in the History of Balkans: Life Stories of Women Teachers*, Thessaloniki: Aristotle University 2010, 31-41.

Живојиновић, Велимир, „Даница Марковић“, *Марковић Даница, Тренуци и расположења*, СКЗ, коло XXXI бр. 204. III-XIV

Ивачковић, Илија, „Једна госпођа која пише песме“, *Нова искра*, бр. 10. (1905): 310-314.

Јовић, Бојан, „О неким поетичким одликама темпоралности у песништву Данице Марковић“, *Тренуци Данице Марковић*, Чачак: Институт за књижевност и уметност, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“ 2007, 85-92.

Кох, Магдалена, „Да ли постоји 'генолошки пакт'? о интимистичким жанровима у прози српских списатељица почетком 20. века“, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, књига LI (2003), свеска 3: 695-708.

Кох, Магдалена, „Између стварности и маште или лирска аутобиографија жене у песништву Данице Марковић“, *Тренуци Данице Марковић*, Чачак: Институт за књижевност и уметност, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“ 2007, 143-158.

Лазић, Небојша, „Даница Марковић и развој српске поезије на размеђи векова“, *Тренуци Данице Марковић*, Чачак: Институт за књижевност и уметност, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“ 2007, 111-15.

Lejeune, Philippe, *On Autobiography*, ed. by Paul John Eakin, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1989.

Leris, Mišel, „О књижевности посматраној као борба с биковима“ у: Leris, Mišel, *Doba zrelosti*, Kiša, Novi Sad, 2010, 7-28.

Марковић, Даница, *Тренуци и расположења*, СКЗ, коло XXXI, 1928.

Ненин, Миливој, „О једној песми Данице Марковић“, *Тренуци Данице Марковић*, Чачак: Институт за књижевност и уметност, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“ 2007, 77-84.

Ненин, Миливој, „Елегије Данице Марковић“, *Ствари које су прошле: огледи о српским песницима XX и XXI века*, Нови Сад: Будућност, 2003.

Павловић, Миодраг, *Антологија српског песништва*, Београд, 1964.

Палавестра, Предраг, *Историја модерне српске поезије*, Београд: 1986.

Раичевић, Горана, „Поезија Данице Марковић између женског писма и патријархалне традиције“ *Тренуци Данице Марковић*, Чачак: Институт за књижевност и уметност, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“ 2007, 167-178.

Русо, Жан-Жак, *Исповести*, Београд: Просвета 1950.

Скерлић, Јован, „Даница Марковић, Тренуци, Београд, 1904“, Српском књижевном гласнику, 1905, XIV, 6, 463-467.

Скерлић, Јован, *Писци и књиге I*, Геца Кон, Београд 1921.

Spender, Stephen „Confessions and Autobiography“ *Autobiography: Essays Theoretical and Critical* ed. by James Olney Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1980, 115-122.

Стојановић Пантовић, Бојана, „Елегија и побуна у песништву Данице Марковић“, *Тренуци Данице Марковић*, Чачак: Институт за књижевност и уметност, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“ 2007, 159-166.

Fuko, Mišel, *Istorija seksualnosti I: Volja za znanjem*, Loznica: Karpos 2006.

Хацић, Зорица, „Проблем самоће у лирици Данице Марковић“, *Тренуци Данице Марковић*, Чачак: Институт за књижевност и уметност, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“ 2007, 93-98.

Шеатовић-Димитријевић, Светлана, „Нови сензибилитет српске модерне у љубавној поезији Данице Марковић“, *Тренуци Данице Марковић*, Чачак: Институт за књижевност и уметност, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“ 2007, 99-110.

Švenger, Piter, „Muški modus“, *Genero*, br. 6-7, 2005, 41-51.

Snežana Kalinić

Faculty of Philology, University of Belgrade

**„Impure Desires“, „Passed Blossoms“ and „Closed Verlaine“:
the Intimistic Elements of Danica Marković’s Poetry**

The essay analyzes genre syncretism of Danica Marković’s poetry and recognizes several intimistic forms in her poems. In addition, it questions the usual definition of her poems as confessional and autobiographical verses and draws attention to the importance of diary patterns in her poetry. Bearing in mind her liberated female subjectivity, as well as her rebellious attitude toward the social prejudices of patriarchal culture, the text interprets the intimism of her verses from the gender studies perspective.

Key words: autobiography, confession, diary, feminism, intimistic poetry.